

Models de democràcia i noves tecnologies

José Luis Martí

PID_00209768

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

1. Introducció.....	5
1.1. Les concepcions de la democràcia	5
1.2. Classificacions, concepcions i models de democràcia	7
2. Models de democràcia segons la relació entre ciutadans i representants.....	9
2.1. Democràcia representativa	10
2.2. Democràcia participativa	13
3. Models de democràcia segons quin sigui el nucli essencial del procés democràtic.....	17
3.1. Model econòmic de la democràcia	17
3.2. Model pluralista de la democràcia	18
3.3. Model de la democràcia deliberativa	20
3.4. Model agonista de democràcia	22
4. Lectures complementàries.....	25
Bibliografia.....	27

1. Introducció

1.1. Les concepcions de la democràcia

Com que les noves tecnologies aplicades a la política democràtica són una eina tècnica, un instrument, i no són mai una finalitat en si mateixes, la seva aplicació sempre s'ha de supeditar als fins o valors que la democràcia persegueixi. Si el que busquem és més transparència dels poders públics, llavors les noves tecnologies s'han de centrar en els instruments d'administració oberta. Si el que busquem és fomentar més participació ciutadana, directa o semidirecta, llavors les noves tecnologies s'han de posar al servei de facilitar aquesta participació. Si el que busquem és més presència i dinamisme del tercer sector, llavors les noves tecnologies s'haurien d'aplicar fonamentalment en aquest tercer sector. Sens dubte, les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) tenen moltes possibles aplicacions en tots aquests i altres àmbits de la democràcia. La pregunta prioritària és, per tant, per a què volem exactament les noves tecnologies? Quins són els fins o valors que volem promoure?

En altres paraules, de les noves tecnologies, com de qualsevol altra innovació, esperem que ens ajudin a millorar el que ja tenim. Les noves tecnologies aplicades a l'àmbit de la política i la democràcia han de tenir, per tant, un paper de millora o de contribució al seu bon funcionament, a la seva qualitat i legitimitat. Però quan podem dir que una democràcia funciona correctament o adequadament? De què depèn la qualitat, més alta o més baixa, d'una democràcia? Quines són les condicions que fan que una democràcia sigui més legítima que una altra? Totes aquestes preguntes depenen necessàriament d'una concepció prèvia de la democràcia, una concepció que no pot ser sinó normativa.

De concepcions de la democràcia n'hi ha diverses i els teòrics de la democràcia no s'han posat d'acord en quina és preferible o quina és la correcta. Cada concepció incorpora una determinada visió de quins són els elements definitoris o centrals d'una democràcia. Però aquesta visió, la selecció d'uns elements i no uns altres com a centrals, està arrelada necessàriament en valors o principis normatius. Si pensem que la llibertat d'expressió és un element central de qualsevol democràcia de qualitat, o que la possibilitat de participar en eleccions lliures i plurals en què els ciutadans escullen representants per un cicle determinat és un element definitori, és perquè tenim determinats valors associats a la democràcia. Des de valors almenys parcialment diferents fonamentarem visions diferents i per tant defensarem concepcions normatives també diferents de la democràcia. Se sap que les repúbliques populars socialistes de l'est d'Europa van defensar una visió de la democràcia segons la qual les eleccions lliures no eren un requisit necessari. Al mateix temps, des de la Veneçuela actual s'ha defensat que la llibertat de premsa ha de quedar subordina-

da a altres prioritats socials si es vol defensar precisament la democràcia. Es pot dir que el concepte de *democràcia* utilitzat pels comunistes soviètics i pels veneçolans chavistes és un concepte erroni des del punt de vista normatiu, com dirien la majoria de teòrics de la democràcia actuals. Però evidentment això només es pot dir des d'un altre punt de vista normatiu. El concepte de *democràcia*, com el de *llibertat* o el d'*igualtat*, és un concepte polític normatiu, que no podem copsar o definir amb precisió a menys que partim d'una teoria moral o normativa determinada.

Alguns politòlegs han intentat trobar una noció neutral de *democràcia*, una que no depengui d'assumpcions valoratives determinades. Han buscat un concepte "real" o "existent" de *democràcia*, que capturi adequadament els sistemes de govern existents que tots anomenariem *democràtics*, i que prescindeixi de càrregues o pressupòsits normatius. Aquestes anàlisis comencen normalment amb la pregunta "què anomenem habitualment *democràcia*?", "Quins països que existeixen actualment són casos clars de democràcia?". No obstant això, aquest intent de preservar la neutralitat valorativa és sempre enganyós i condemnat al fracàs. I les preguntes lexicogràfiques que intenten copsar l'ús habitual de paraules que expressen conceptes normatius el que fan és simplement reflectir els valors, explícits o implícits, de les persones que les formulen i les responen. Tal com ens recordava Max Weber a l'inici de la sociologia i la ciència política moderna, l'ús de determinats conceptes i no d'altres, o de determinades concepcions per a un mateix concepte i no d'altres, per part del científic social, no és ni podrà ser mai neutral des d'un punt de vista valoratiu o normatiu.

Vegem un exemple. L'índex més popular que mesura actualment els principals indicadors de democràcia al món i compara la qualitat democràtica dels diferents països és el *Democracy Index*, que elabora anualment l'Economist Intelligence Unit, de la revista *The Economist*, des de l'any 2008. No és necessàriament el millor índex disponible des de criteris politològics, però sí que és indiscutiblement el més popular. Aquest índex estableix quatre categories de govern al món en funció de la qualitat democràtica. Només la primera, que anomenen *democràcies plenes*, i que agrupa tan sols vint-i-cinc estats segons l'índex de l'any 2012, reuniria de forma acceptable uns requisits democràtics mínims. La segona categoria, anomenada *democràcies deficientes*, ja presentaria, com el seu nom indica, carències més o menys importants, i la integrarien cinquanta-quatre estats més. Les altres dues categories són, respectivament, la d'estats amb "règims híbrids" (37) i amb "règims autoritaris" (51). Espanya figura, sortosament, entre les democràcies plenes, però val a dir que ocupem la posició número vint-i-cinc, i que ens separen unes poques dècimes de la primera de les democràcies deficientes, que és Cap Verd. Però estranyament, un país com França apareix entre les democràcies deficientes, tres posicions per sota d'Espanya en la valoració total. Per què? Evidentment, la resposta depèn dels indicadors que s'escullen per a elaborar l'índex, i sobretot de les pregun-

tes que s'utilitzen per a conformar cadascun d'aquests indicadors. La selecció d'uns indicadors i no uns altres, i els elements concrets dins de cadascun no és, ni pot ser en absolut, valorativament neutral.

D'altra banda, Robert Dahl, que ha estat sens dubte el teòric nord-americà més prestigiós de la democràcia de la segona meitat del segle XX, va entendre perfectament i va defensar una vegada i una altra que qualsevol concepte suposadament tècnic de la "democràcia real" o "existent" ha de partir necessàriament d'un concepte normatiu de *democràcia ideal*. En primer lloc ens hem de preguntar quina és la democràcia ideal, com hauria de ser la democràcia, o quins valors esperem que la democràcia satisfaci, i només llavors podrem observar la realitat per comprovar com de lluny es troba cada sistema de govern real d'aquesta concepció ideal prèvia. Tothom que defensi una concepció de la democràcia, i no una altra, ho fa perquè assumeix determinats valors o principis. Si es vol dir que la concepció soviètica de la democràcia és equivocada, només es pot fer des d'una posició normativa. Si no, el màxim que pot fer un científic social que vulgui ser neutral és descriure els diferents models o concepcions existents que han estat defensats per algú, sense pronunciar-se sobre quin és millor. I això és el que farem en aquestes pàgines inicials.

En conclusió, l'ús de les noves tecnologies al servei de la millora de la qualitat democràtica depèn completament de quina sigui la noció de *qualitat democràtica* que donem per suposada. La qualitat democràtica depèn, al seu torn, de la concepció normativa o valorativa de la democràcia de la qual partim, i no és possible mantenir-se neutral en aquesta qüestió. Per tant, des de diverses concepcions de la democràcia es buscaran o privilegiaran aplicacions diferents de la tecnologia, que és sempre instrumental per a un fi determinat. Però quines són aquestes concepcions existents? Quins són els desacords que la teoria de la democràcia contemporània manté encara com a centrals? A això hi dedicarem les pàgines següents.

1.2. Classificacions, concepcions i models de democràcia

Abans de passar a veure cada una de les concepcions de la democràcia hem de fer un darrer aclariment previ. Cada concepció normativa de la democràcia, com s'ha dit abans, implica una visió de quins elements resulten centrals o definitoris de la democràcia i com hauria de ser una democràcia ideal o de qualitat. Totes les concepcions normatives, però, destaquen elements que d'una manera o una altra, en un grau o en un altre, es troben presents en les nostres democràcies reals contemporànies. La representació, la participació directa o indirecta, la deliberació, la negociació, el vot, el consens, el conflicte, etc.

Per tant, podríem afirmar que les democràcies reals són sistemes de govern complexos que combinen en diferents proporcions elements que són valorats de forma diferent per diverses concepcions de la democràcia. És més, quan una concepció destaca uns determinats elements i no uns altres normalment no ho fa perquè pensi que els altres haurien de desaparèixer per complet, sinó

Robert Dahl

Robert Dahl ha escrit alguns dels llibres més influents de teoria de la democràcia en les darreres dècades. Començant pel clàssic *A Preface to Democratic Theory* (1956), i la seva obra més influent *Democracy and Its Critics* (1989), fins als més recents *On Democracy* (1998) i *On Political Equality* (2006), excel·lents llibres introductoris escrits per a un públic més ampli. En efecte, en moltes de les seves publicacions Dahl va proposar distingir entre *democràcia*, terme que ell reservava per a la concepció ideal, i *poliarquia*, que en recollia un concepte "real" o "aplicat" al món actual. Vegeu la seva entrada a la Wikipedia. Per a un resum molt clarificador de la seva posició, vegeu *La democràcia. Una guía para los ciudadanos*. Madrid: Taurus, 1999.

que defensa en últim terme una determinada combinació d'aquests elements que en privilegiï alguns però mantingui algun espai per als altres. Per claredat expositiva i metodològica, però, convé associar cada concepció a un model pur de democràcia en el qual un element o conjunt d'elements destaquï de manera absoluta, i la resta es trobin virtualment absents. És per això que en les properes pàgines parlarem de models de democràcia, i no de concepcions de la democràcia.

Els models de democràcia són, en termes de Max Weber, tipus ideals que destaquen segurament de manera desproporcionada determinats elements o característiques. No han existit ni ho faran mai. Un model de democràcia és un tipus ideal de democràcia no existent. I tots els casos reals de democràcia s'allunyen més o menys d'aquests tipus ideals. Ara bé, aquests tipus ideals resulten de gran utilitat precisament per a avaluar els casos reals de democràcia des d'una visió arrelada en valors, per a distingir per exemple les democràcies plenes de les democràcies deficientes, i també per a conèixer les formes en les quals les democràcies existents es poden millorar, poden guanyar en qualitat i legitimitat.

Per acabar, hi ha diverses maneres de classificar els models de la democràcia que els teòrics de la democràcia contemporanis han defensat, depenent de quin sigui l'objecte que es compara exactament. En aquestes pàgines se n'explicaran dues. Per suposat, els models resultants d'una classificació es poden combinar amb models resultants de les altres classificacions, i els acadèmics amb freqüència analitzen els creuaments que es podrien produir, però ens abstindrem de fer-los aquí.

La primera classificació se centra en quin és el rol que té el ciutadà en la participació en l'autogovern, i distingirem entre dos models principals que, mantenint la terminologia més habitual, anomenarem *democràcia representativa* i *democràcia participativa*. Aquests dos models discrepen, simplificant molt, entre el rol més actiu o passiu que han d'assumir els ciutadans en relació amb els seus representants. La segona classificació, en canvi, distingeix diferents models, fins a quatre, que representen diferents visions del que caracteritza l'essència del procés democràtic, amb relativa independència de quins són els subjectes principals d'aquest procés, si els representants o els ciutadans directament. Els quatre models són el model econòmic de la democràcia, la democràcia pluralista, la democràcia deliberativa i la democràcia agonista. En cada un d'aquests casos, veurem on s'hauria de posar l'accent en l'aplicació de les TIC a l'àmbit de la democràcia.

2. Models de democràcia segons la relació entre ciutadans i representants

La primera classificació de models de democràcia atén quin és el subjecte principal que ha de prendre les decisions polítiques, i més concretament quin és el rol que ha de tenir el ciutadà en una democràcia, en especial en relació amb els seus representants. Distingeix entre un model més actiu, com el de la democràcia participativa, i un model més passiu, com el de la democràcia representativa. Segons el primer model, els representants han de prendre les decisions polítiques però amb una forta col·laboració dels ciutadans, mentre que el segon model deixa en mans exclusives dels representants la presa de decisions, i relega la ciutadania a un paper purament electoral. Abans d'analitzar cadascun, però, és important partir de la idea següent: tots els teòrics de la democràcia estan d'acord en el fet que la democràcia requereix representació política. Ningú, ni ara ni abans, ha defensat seriosament un model de democràcia directa absolut que no incorpori alguna institució representativa i algun grau de representació política. Ni tan sols la democràcia atenesa del segle V aC, que es considerava àmpliament una democràcia directa, funcionava realment sense representants, ja que albergava diverses institucions representatives, com el Consell dels 500 (*Boulé*) o els tribunals (*dikasteria*), que complementaven i a vegades contrapesaven l'assemblea de ciutadans.

No és que, estrictament parlant, la representació sigui avui necessària o la democràcia directa sigui impossible. De fet avui en dia, precisament gràcies a les noves tecnologies, i per primer cop a la història, una democràcia completament directa, sense absolutament cap representant, seria empíricament possible. Els ciutadans podrien decidir directament, per referèndum virtual, totes i cadascuna de les decisions públiques, o si més no les que pren habitualment el parlament, que és el principal òrgan de representació. Ara bé, cap teòric o expert creu que això sigui desitjable, justament perquè tots acorden que la participació en si mateixa no és l'única cosa que valorem en una democràcia. També volem que aquesta participació i les conseqüents decisions assoleixin una determinada qualitat, que les decisions que es prenguin siguin les millors o més correctes possibles. I els ciutadans no es poden pronunciar amb la suficient qualitat sobre molts temes diversos cada setmana. Els caldria informació suficient, temps per a reflexionar i meditar el seu judici, possibilitat de contrastar-lo amb els que opinen diferent, etc.

Tothom està d'acord, per tant, que la representació és desitjable. I tots els teòrics de la democràcia també acorden que els ciutadans –una majoria d'ells almenys– han de tenir alguna participació en el sistema polític, perquè en cas contrari no podríem parlar ni tan sols de democràcia. En definitiva, el debat o el desacord entre experts no es dona entre els partidaris d'una democràcia completament directa i els que ho són d'una democràcia representativa sense

participació de la ciutadania (encara podríem anomenar-la representativa?), sinó entre demòcrates que discrepen sobre quines estructures representatives haurien d'existir, com s'hauria de concebre el vincle representatiu i, en definitiva, quin és el rol concret dels ciutadans en relació amb els seus representants i la seva forma de participació. I per tant és clar que els representants han de tenir un paper central en la presa decisions polítiques –per aquest motiu són, de fet, escollits.

Per aquesta raó, les etiquetes que habitualment s'utilitzen per a denominar cada un d'aquests models, *democràcia representativa* i *democràcia participativa*, poden resultar enganyoses. No obstant això, les mantindrem per fer justícia als termes que s'utilitzen normalment en la discussió, també en la no acadèmica o popular.

2.1. Democràcia representativa

La democràcia moderna, tal com resulta de les revolucions anglesa, francesa i nord-americana, s'entén bàsicament com a democràcia parlamentària. El parlament és l'espai de representació i deliberació, i com a tal és l'òrgan que expressa la voluntat popular. S'anomena també *democràcia indirecta* perquè en realitat les lleis no emanen directament del poble, sinó d'aquesta cambra representativa. De representació n'hi ha hagut sempre al llarg de la història de la democràcia, des que es va inventar a l'Atenes clàssica. Però la representació moderna va passar a ocupar el centre de l'articulació institucional de la democràcia a través del parlamentarisme, que neix a Anglaterra amb la Revolució Gloriosa (1688). Val la pena afegir que el primer precedent del parlamentarisme modern es troba de fet en la creació de les Corts per part del rei Alfons IX de Lleó l'any 1188, i en l'extensió posterior a les corts de Navarra, València i la Corona catalanoaragonesa. Però el parlamentarisme modern del segle XVII a Anglaterra, i del segle XVIII als Estats Units independents i a la França revolucionària, va ser la fórmula que es va utilitzar per a conciliar l'ideal de democràcia amb la creació de l'estat modern, un artefacte molt gran que transcendia les fronteres de les petites comunitats, les corts de petits estats, els cantons o les ciutats estat.

En efecte, la democràcia moderna neix amb un primer repte: conciliar l'autogovern amb una comunitat política d'escala enorme (pensem en les distàncies i les comunicacions en aquells temps en països com França o els Estats Units). El preu a pagar era la renúncia definitiva que la ciutadania participés directament en l'elaboració de les lleis, i es limités a escollir periòdicament els seus representants i hi delegués el seu poder polític a canvi de sistemes de control com la separació de poders, el constitucionalisme o les mateixes eleccions periòdiques. Aquest contrast es fa avinent quan es compara la representació parlamentària anglesa o nord-americana, amb el govern més participatiu de les repúbliques renaixentistes del nord d'Itàlia dels segles XIII a XV, amb el govern democràtic quasi directe dels cantons suïssos.

Models de democràcia

Hi ha altres classificacions possibles dels models de democràcia. Una d'aquestes classificacions, també força popular, aplica a la democràcia les principals teories de la justícia existents i per tant distingeix entre una democràcia liberal, una democràcia socialista, una democràcia republicana, una democràcia nacionalista, i fins i tot una democràcia feminista. Per a llegir més informació sobre aquest tipus de classificacions, es pot veure **David Held** (2007). *Modelos de democracia* (3a. edició). Madrid: Alianza.

El model de democràcia representativa va ser gestat per filòsofs i polítics com John Locke, Montesquieu, Edmund Burke i James Madison, entre molts altres. I a pesar de les moltes transformacions que ha patit en els darrers dos segles, entre les quals destaca la centralitat que han adquirit els partits polítics i els mitjans de comunicació, s'ha mantingut fidel a la seva essència, que podem resumir amb els dos principis següents.

Principis centrals de la democràcia representativa

- 1) El rol de la ciutadania es limita bàsicament a l'elecció periòdica dels seus representants, i a un control passiu d'aquests, que cristal·litza de nou en les eleccions següents.
- 2) Els representants han de gaudir de la màxima independència possible en l'exercici de les seves funcions, també respecte dels seus electors. L'única vinculació amb els representants ha de ser la que se substancialitza en les eleccions i les campanyes.

El model de democràcia representativa no atribueix un rol polític actiu a la ciutadania. Hi pot haver diverses raons per a fonamentar aquest principi, i totes han estat esgrimides pels seus defensors. Un dels motius és que es considera que els ciutadans no estan suficientment preparats per a pronunciar-se sobre moltes de les qüestions polítiques. Els seus representants poden saber millor quins són i com es poden protegir adequadament els seus interessos.

L'elecció de representants hauria d'estar guiada per la voluntat de seleccionar els millors, aquells de nosaltres que poden tenir més èxit a prendre decisions polítiques correctes. I atesa la complexitat de la política, no es pot assumir que tothom està ben preparat per a ocupar-se'n. Els defensors de la democràcia representativa han mantingut tradicionalment, i encara avui en dia, una actitud certament pessimista respecte de les capacitats i habilitats del poble en general per a prendre les seves pròpies decisions.

Una altra raó adduïda és la divisió del treball. Fins i tot si tots fóssim igualment capaços de prendre decisions polítiques correctes, en societats complexes com les nostres, no tots ens podem dedicar a la política. És més racional i efectiu dividir-nos les diferents tasques que la societat requereix, i delegar les de naturalesa política en uns quants que, sota un sistema de control adequat, puguin defensar els nostres interessos com a representants. Això es complementa habitualment amb una visió fortament liberal que privilegia l'esfera privada de la vida dels ciutadans, respecte de la pública. No podem esperar que els ciutadans estiguin tots motivats i interessats a participar en els assumptes públics, i no podem tampoc obligar-los o forçar-los a fer-ho, ja que això seria assumir una posició perfeccionista o paternalista de l'estat. L'estat (liberal) ha de romandre neutral respecte de les diferents concepcions d'una vida bona que puguin tenir els individus. Els que no puguin o no vulguin participar activament en política

Bibliografia

Un dels textos clàssics dins d'aquesta concepció representativa és el cèlebre "Discurs als electors de Bristol", d'Edmund Burke, que es pot trobar a **Edmund Burke** (1984). *Textos polítics*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

han de tenir tot el dret a fer-ho, i les lleis han de protegir les seves llibertats privades bàsiques. I per tant, el sistema democràtic s'ha de dissenyar de tal manera que pugui funcionar amb dosis molt baixes de virtut cívica i interès per la política per part de la ciutadania. Per aquest motiu, el model de democràcia representativa s'ha assimilat sovint a un model de democràcia liberal.

L'altre principi que ha caracteritzat aquest model és el de la independència dels representants, que és un corol·lari de les justificacions que s'han esgrimit en defensa del primer principi. En efecte, tant si és perquè els ciutadans no estan en general prou preparats per a participar en la presa de decisions polítiques, com si es volen mantenir al marge seguint una regla estricta de delegació i divisió del treball, allò que fonamenta la representació política –entesa d'aquesta manera– és precisament la creença que els representants han de poder exercir les seves tasques amb independència. Si la gent no està prou preparada per a prendre decisions polítiques, encara ho estarà menys quan sigui només el seu representant el que disposi de tota la informació rellevant i el que pugui destinar tant temps com calgui a la deliberació i la negociació amb altres posicions polítiques. I la divisió del treball sustenta també, com és obvi, la idea que el representant és un delegat en qui hem de confiar perquè protegeixi els nostres interessos. En definitiva, la ciutadania diposita la seva confiança en els seus representants, i aquests tenen l'obligació de prendre les decisions que protegeixin més adequadament els interessos dels representants. Però, tal com va afirmar cèlebrenment Edmund Burke al final del segle XVIII, els representants estarien traïnt la confiança dipositada en ells si se sotmetessin a les visions i opinions concretes dels ciutadans. Per això tots els sistemes democràtics moderns van prohibir el mandat imperatiu.

Entre els defensors més recents d'aquest model es poden esmentar teòrics tan diferents com Joseph Schumpeter, William Riker, Robert Dahl, Norberto Bobbio, Giovanni Sartori, o Ronald Dworkin, que després recuperarem en relació amb altres models de la segona classificació.

Les TIC aplicades a la democràcia representativa

Si el model normatiu de democràcia del qual partim és el que hem anomenat aquí *democràcia representativa*, hi ha dues grans contribucions que les TIC poden fer per millorar la qualitat i legitimitat de la democràcia. Com que el paper central dels ciutadans en la democràcia representativa és el d'escollir els seus representants en les eleccions periòdiques, aquestes dues grans contribucions es dirigeixen, òbviament, a millorar aquest procés d'elecció.

En primer lloc, les TIC contribueixen molt notablement a millorar el judici que els ciutadans han de realitzar tant de la credibilitat dels programes electorals amb què els diferents partits o candidats concorren a les eleccions, com de la gestió de les persones i partits en el govern que es volen tornar a presentar en les properes eleccions. En aquests casos estem parlant, fonamentalment, de l'aplicació de les TIC a un augment de la transparència i de la informació que té disponible el votant, tant en forma d'accés en línia (*on-line*) a documents i informació que es troba en mans de l'administració, com per mitjà d'altres recursos que permetin un seguiment efectiu i informat de l'acció de govern. Des de mecanismes que poden millorar substancialment la forma en què els partits informen i es comuniquen amb els electors potencials, fins a formes ja molt sofisticades de transparència pública com les que deriven dels principis d'*open government*, són molts i molt variats els mecanismes concrets que les TIC fan possibles en aquesta primera direcció. Entre els molts exemples recents que signifiquen avanços molt importants, es pot esmentar la iniciativa de l'Administració Obama de permetre l'accés lliure a tots els

documents oficials dels Estats Units que no estiguin classificats com a confidencials per mitjà del web Data.gov. I és important també mencionar el paper de les organitzacions civils que treballen per garantir i aprofundir en aquesta transparència, com Transparency International o Access Info.

La segona gran aportació de les TIC a la democràcia representativa té a veure amb el vot electrònic. És evident que les noves tecnologies poden facilitar enormement el procés de votació i sobretot de recompte dels vots, tant si es fa amb mecanismes físics presents als col·legis electorals, que han estat fins al moment els més àmpliament utilitzats, com si es realitza per mitjà de plataformes o programes informàtics que permeten el vot a distància, per Internet, telefonia mòbil, o televisió interactiva. Actualment, tant un tipus de mecanismes com l'altre han millorat molt substancialment la seguretat per evitar frau, manipulacions o distorsions, tot i que cap procés pot garantir, per suposat, un 100% de seguretat. El vot electrònic, en les diverses variants, s'ha provat des de fa molts anys i amb considerable èxit en països com els Estats Units, Suïssa, Holanda, la Gran Bretanya, el Canadà, Estònia, França, l'Índia, el Brasil, Itàlia, Austràlia, Veneçuela i l'Argentina, entre d'altres, tant en eleccions municipals, generals com en referèndums.

2.2. Democràcia participativa

El model de democràcia participativa rebutja els dos principis essencials del model de democràcia representativa. Els defensors de la democràcia participativa no rebutgen tota forma de representació política. Hi ha, de fet, acord unànime que la representació és si més no desitjable, si bé ara ja no és necessària –com ha estat sempre fins ara. El que rebutgen és una determinada manera d'entendre la representació, que està associada a una concepció diferent del rol que la ciutadania ha de tenir en una democràcia.

De visions discordants respecte del que hauria de caracteritzar el vincle de representació política n'hi ha hagut des dels mateixos inicis de la representació moderna. Autors com Thomas Paine, Thomas Jefferson, John Stuart Mill o ja al segle XX Hannah Arendt han marcat distàncies significatives amb les idees pròpies del model clàssic de democràcia representativa, i han tingut, tots ells, una actitud certament diferent respecte del rol de la ciutadania, que tots reivindicaven més actiu i amb possibilitats de contribuir de manera efectiva a la presa de decisions polítiques. Més radical va ser el gran precursor de la democràcia participativa, Jean-Jacques Rousseau, que com se sap es va oposar centralment al parlamentarisme britànic. Segons Rousseau, els ciutadans britànics eren sobirans només en el moment de dipositar el vot a les urnes. Un cop escollits els seus representants, i precisament pel principi d'independència i la prohibició del mandat imperatiu, els ciutadans passaven a ser esclaus sotmesos als designis del parlament.

La defensa contemporània del model de democràcia participativa és iniciada pels moviments socials amb les protestes estudiantils dels anys seixanta als Estats Units en defensa dels drets civils i del maig del 68 francès. Tots dos moviments comparteixen la creença que les institucions representatives s'han allunyat definitivament dels interessos i demandes de la ciutadania, i reivindiquen un model de política democràtica en què els ciutadans assumeixin un rol més actiu i permanent, i els seus representants no gaudeixin d'una independència quasi absoluta, sinó que es vegin obligats a obrir canals de diàleg permanent amb els seus representats. Aquestes protestes van ser recollides ràpidament pel pensament acadèmic, i d'aquesta manera alguns teòrics de la democràcia van

Bibliografia

El text central en el pensament democràtic de Jean-Jacques Rousseau és *El contrato social*. Madrid: Tecnos, 1992.

començar a produir des dels anys setanta les primeres i principals aportacions teòriques al model de la democràcia participativa. Cal esmentar aquí autors com Carole Pateman, Peter Bachrach, Jane Mansbridge, Benjamin Barber, C. B. Macpherson, Pierre Rosanvallon, Jürgen Habermas, Claus Öffe, Erik Olin Wright o Archon Fung.

En contraposició als dos principis propis de la democràcia representativa, el model de democràcia participativa defensa els dos principis següents.

Principis centrals de la democràcia participativa

- 1) La ciutadania ha de participar activament i permanentment en els assumptes públics, i no limitar-se a la participació electoral periòdica.
- 2) Els representants polítics han de trobar diàleg permanent amb la ciutadania per a conèixer quines són les seves demandes, creences i preferències, i no poden allunyar-se de manera continuada d'aquestes preferències. Per tant, han de ser almenys parcialment dependents dels seus representats.

Per poder articular aquests dos principis, els defensors del model de la democràcia participativa han proposat un conjunt de mecanismes de participació complementaris al sistema representatiu per mitjà dels quals els ciutadans han de poder contribuir a la presa de decisions polítiques, i també establir amb els seus representants controls i un diàleg permanents. La deliberació pública informal, que ocorre a l'esfera pública no institucional, és tan important com la deliberació formal que tingui lloc a l'interior de les institucions representatives, i de fet el sistema i el procés democràtic no podrien funcionar adequadament a menys que aquests dos espais públics, l'esfera institucional i l'esfera pública no institucional, convisquin i es retroalimentin de manera activa i permanent.

Els defensors de la democràcia participativa defensen diversos mecanismes concrets de participació institucional, com els referèndums, les iniciatives legislatives o normatives populars, els mecanismes de censura pública o *recall*, els consells ciutadans, els pressupostos participatius, els jurats populars, les enquestes deliberatives, etc. Tanmateix, també demanen que els poders públics, i en especial els òrgans representatius, justifiquin les seves accions amb raons públiques, i que retin comptes permanentment per aquestes actuacions, articulant mecanismes mitjançant els quals els ciutadans puguin demanar explicacions.

El rol de la ciutadania en una democràcia participativa és certament més actiu que el que els ciutadans exerceixen en un model de democràcia representativa, que es limita a la participació electoral cada quatre anys. Això implica que en la democràcia participativa els ciutadans han de gaudir de més drets polítics,

però també de més deures o responsabilitats, i esdevé central la importància del sistema educatiu i de la formació dels ciutadans, i també la informació de què aquests disposin per a formar-se judicis sòlids i racionals.

Finalment, tot i que la majoria de democràcies actuals encara responen fortament al model de democràcia representativa, en les darreres dècades, com a mínim des dels anys vuitanta, han anat proliferant una gran quantitat d'experiències participatives més o menys estables en pràcticament tots els països democràtics del món. És cert, però, que gran part d'aquestes experiències s'han portat a terme en l'àmbit local o comarcal, i que algunes tenien un caràcter purament experimental en el qual la continuïtat no estava del tot assegurada.

En definitiva, els dos models de democràcia que hem presentat en aquest apartat coincideixen que és desitjable tenir òrgans representatius i que els representants han de tenir un lloc destacat en la presa de decisions. No obstant això, discrepen sobre el rol que ha de tenir la ciutadania. Segons la democràcia representativa, els ciutadans s'han de limitar fonamentalment a la participació electoral, i per tant a l'elecció dels seus representants, però llavors els ha de deixar un ampli espai d'independència perquè pràcticament monopolitzin la presa de decisions. La democràcia participativa, en canvi, considera que els ciutadans han d'assumir un rol més important en la presa de decisions, sia mitjançant mecanismes de participació directa o semidirecta, o sia entrant en processos de diàleg i control sobre les accions dels seus representants que limitin de manera important la seva independència.

Les TIC aplicades a la democràcia participativa

En el model de democràcia participativa, el rol polític dels ciutadans és molt més actiu i variat que en el model de democràcia representativa, tot i que també inclou les accions pròpies d'aquest altre model, fonamentalment la de votar en les eleccions. Per tant, la contribució que les TIC poden fer a la democràcia participativa engloba la que pot fer a la democràcia representativa, però evidentment va molt més enllà. Concretament, les TIC poden fer contribucions específiques a la democràcia participativa en tres grans àmbits: la comunicació i diàleg entre ciutadans i institucions, especialment amb els representants, la deliberació pública entre els mateixos ciutadans en l'esfera pública no institucional, i la participació directa o semidirecta en mecanismes participatius institucionals.

En primer lloc, les TIC, com a tecnologies de la informació i la comunicació, poden ajudar a potenciar el diàleg permanent entre els ciutadans i les institucions de l'estat, bàsicament les administracions públiques i en especial les institucions representatives. Tal com hem vist, en el model de la democràcia participativa, la interacció i diàleg entre els ciutadans i els representants no es limita només a les campanyes electorals i les eleccions, sinó que els ciutadans també han de poder disposar de mecanismes de control i diàleg permanent. Les TIC poden facilitar enormement que els ciutadans facin un seguiment i control continuat, que exigeixin la rendició de comptes de cada decisió o actuació, que puguin enriquir el procés de presa de decisions expressant el seu punt de vista o entrant en deliberació sobre com ha de ser una determinada regulació, etc. Hi ha un ampli ventall d'aplicacions que van des de bústies de suggeriments, fòrums o blogs de diàleg, fins a audiències virtuals, processos de petició electrònica, etc.

En segon lloc, les TIC compleixen un paper fonamental en la millora de la qualitat de la deliberació pública que ha de tenir lloc en l'esfera pública informal, és a dir, el debat general i permanent que els ciutadans haurien de tenir respecte de les qüestions públiques que s'han de decidir políticament. Sigui a través de mitjans de comunicació com diaris virtuals o blogs informatius, sigui a través d'organitzacions polítiques virtuals d'internautes que poden informar i comunicar sobre molt diverses matèries, o sigui a través de mecanismes deliberatius virtuals concrets com fòrums ciutadans, etc., les TIC han de permetre

Bibliografia

Per llegir més informació sobre la contraposició entre el model de democràcia representativa i el de democràcia participativa, vegeu **Crawford Brough Macpherson** (1997). *La democràcia liberal y su época*. Madrid: Alianza.

que més ciutadans tinguin accés a participar en aquesta deliberació pública (comparem, per exemple, quants ciutadans tenien accés a escriure i publicar articles d'opinió als diaris tradicionals, i quants poden expressar actualment la seva veu a la Xarxa), però sobretot han de fomentar la qualitat d'aquesta deliberació, permetent que sigui més informada i contrastada.

Finalment, les TIC també poden contribuir decisivament a fer possibles o fer més eficients els processos de participació política directa o semidirecta en els processos de decisió. Poden facilitar enormement l'organització d'una consulta o referèndum, per exemple, o poden complementar de manera important l'operativitat d'un procés de pressupostos participatius, o d'un consell ciutadà, o d'un jurat ciutadà, o de qualsevol altra forma alternativa de participació semidirecta. Tant si és millorant la disponibilitat d'informació contrastada, com la interacció, comunicació i deliberació entre els participants del procés, com la fase propositiva o decisòria en si mateixa, la tecnologia pot contribuir de manera molt considerable a la millora de la qualitat de la participació democràtica.

3. Models de democràcia segons quin sigui el nucli essencial del procés democràtic

En l'apartat anterior hem classificat els models de democràcia en virtut de quin ha de ser el subjecte prioritari que ha de prendre les decisions polítiques, i hem vist que segons la democràcia representativa el subjecte que pren les decisions han de ser en exclusiva els representants polítics, mentre que la democràcia participativa defensa la implicació més activa i permanent de la ciutadania tant en les decisions com en el control dels seus representants. Però sigui quin sigui el subjecte que ha de prendre la decisió democràtica, encara ens falta per comprendre exactament en què consisteix el procés de decisió democràtic, quin és el seu nucli essencial o distintiu. I aquí tenim bàsicament quatre grans models contemporanis: el model econòmic de democràcia, el model pluralista, el model de la democràcia deliberativa i el model agonista. Vegem cadascun.

3.1. Model econòmic de la democràcia

Un dels models de democràcia més influents en les darreres dècades del segle XX ha estat el que podríem anomenar *model econòmic de democràcia*. Sota aquest paraigua podríem aglutinar diversos autors que han tingut inquietuds i potser visions una mica diferents. Però tots ells han compartit una mateixa forma d'analitzar allò que és essencial en el procés democràtic i que no és més que la visió que els ciutadans són fonamentalment consumidors que actuen en un mercat, el mercat polític o de partits, i que trien l'opció preferida mitjançant el vot en les eleccions periòdiques.

L'economista nord-americà i d'origen austrohongarès Joseph Schumpeter va ser probablement el primer a teoritzar de manera més o menys completa sobre aquest model, com a mínim des de la publicació del seu llibre *Capitalism, Socialism and Democracy* (1942), on defensava la teoria de la competència d'elits. Segons Schumpeter, les elits organitzades en forma de partits polítics conformarien l'oferta en el mercat democràtic, i els ciutadans exercint el seu dret a vot electoral escollirien aquella oferta que els agradés més, "comprarien" per tant el producte més atractiu, i d'aquesta manera exercirien una mena de sobirania del consumidor-elector. La competència entre les elits per a augmentar el nombre de vots ajudaria de manera natural –per una mena de mà invisible similar a la dels mercats econòmics– a millorar l'oferta política, els programes electorals, però també les decisions preses un cop en el govern, si és que hi havia intenció de tornar a concórrer a les eleccions.

Aquest model, fortament associat a la democràcia representativa, entén que la força de la democràcia resideix en la competència entre partits en les campanyes electorals, i per tant troba que el nucli del procés democràtic resideix en el vot del ciutadà, entès com a acció d'un consumidor, i en el màrqueting

Bibliografia

Per a una caracterització més extensa dels quatre models, vegeu **José Luis Martí** (2006). *La república deliberativa: una teoria de la democràcia* (cap. 2). Madrid: Marcial Pons.

Bibliografia

Joseph Schumpeter (1989). *Capitalisme, Socialisme i Democràcia*. Barcelona: Edicions 62.

polític o la capacitat dels partits i les elits en general de fer atractiva la seva oferta. Per al model, les raons que impulsen els ciutadans a escollir una opció o una altra no són tan importants. Es parteix del pressupòsit que cada ciutadà defensarà els seus interessos o preferències individuals d'una manera autointeressada, exactament com la teoria econòmica clàssica pressuposa respecte del mercat econòmic. I de la mateixa manera que aquesta, el model s'ha associat fortament a la teoria de la decisió racional i encara més en concret a la teoria del *social choice* (de l'elecció social).

Però si les demandes dels ciutadans s'entenen com a preferències autointeressades, no hi ha gaire espai, per exemple, per a la deliberació pública. L'única deliberació possible és la instrumental, sobre quins són els millors mitjans per a aconseguir determinats objectius, però mai sobre quins són els objectius polítics que val la pena perseguir. Sobre això darrer, es dóna per suposat que cada ciutadà triarà els objectius que millor satisfacin els seus interessos individuals. És per això que segons aquest primer model no es pot parlar de bé comú o interès general. En tot cas, el bé comú no serà res més que la suma o agregació dels interessos individuals dels ciutadans. I, per aquest motiu, el concepte central en el procés democràtic és el d'**agregació**. Qui obté la majoria directament guanya perquè per definició el bé comú és el que vota la majoria.

Darrere el camí de Schumpeter, altres importants economistes o politòlegs han defensat aquest model econòmic de democràcia. Un dels primers va ser Anthony Downs, que l'any 1957 va publicar l'obra *An Economic Theory of Democracy*. Però després vindrien autors com James Buchanan, Gordon Tullock, Kenneth Arrow, William Riker, o més recentment Geoffrey Brennan o Loren Lomasky. Es tracta, per raons òbvies, del model més popular entre els economistes que han estudiat la democràcia, però també ha tingut molta influència entre els politòlegs, tot i que val a dir que ha anat perdent progressivament part de la seva popularitat.

Les TIC aplicades al model econòmic de la democràcia

Com que el model econòmic de la democràcia és una variant de la democràcia representativa que, com aquesta, se centra fonamentalment en el vot que el ciutadà pot emetre en les eleccions periòdiques, les dues formes en què les TIC poden contribuir a incrementar la qualitat i legitimitat són les que ja s'han mencionat en l'apartat corresponent a la democràcia representativa: poden incrementar la transparència i la informació de què disposen els ciutadans perquè puguin fer un judici informat i adequat sobre l'acció de govern i sobre el programa electoral que un candidat o partit proposa, i poden millorar i fer més eficient el mateix procés d'elecció mitjançant els mecanismes de vot electrònic (per ampliar la informació sobre aquestes dues contribucions, vegeu l'apartat 2.1).

3.2. Model pluralista de la democràcia

Un altre model que ha estat molt influent durant les darreres dècades del segle XX ha estat el model pluralista, del qual el principal i destacat defensor ha estat el teòric nord-americà Robert Dahl. Segons aquest model, el nucli essencial del procés democràtic és que els individus es puguin reunir en grups o associacions

entorn dels seus interessos particulars, i puguin utilitzar aquests grups o associacions per a defensar políticament aquests interessos bàsicament mitjançant la negociació. La **negociació** passa a ser, per tant, el concepte democràtic clau.

El model es diu pluralista perquè, igual que passava amb el model econòmic de la democràcia, es parteix del pressupòsit que el bé comú o l'interès general no existeix com una cosa diferent de l'interès dels ciutadans com a individus, sinó que la democràcia té a veure amb l'existència d'interessos plurals i contraposats, però tots respectables i defensables. Ara bé, tot i que el model pluralista accepta que el vot i les eleccions són importants i necessàries, allò que caracteritza la democràcia és que un cop constituïts els diversos grups o associacions de defensa dels interessos respectius, per exemple els mateixos partits polítics, aquests hauran de trobar solucions negociades o de compromís, tractant de buscar el màxim consens o acord possible. A diferència del model econòmic, per tant, el model pluralista concedeix molta importància, en primer lloc, al fet que els individus es poden agrupar en diferents grups socials, i en segon lloc, que aquests grups han d'aspirar a assolir grans equilibris o pactes estables que impliquin, per definició, compromisos i concessions mútues, i que vagin més enllà de la mera agregació de vots i consecució de majories numèriques.

La societat és vista com un conglomerat plural de grups d'interès. Per això Robert Dahl anomena *poliarquia* el seu model de democràcia real. La democràcia no seria el govern d'un de sol, ni tan sols el govern d'una sola majoria monolítica, sinó el compromís o conciliació d'interessos diversos i de grups plurals, el govern de diversos pols. Els interessos de cada grup són igualment respectables des de l'òptica democràtica, però com que no hi ha tal cosa com un bé comú o interès general independent d'aquests interessos plurals, l'ideal democràtic no pot ser un altre que l'intent d'harmonitzar-los o fer-los compatibles sota un paraigua de compromisos i concessions, una mena de consens o equilibri entre faccions diverses, que per definició no es pot basar en raons substantives, sinó únicament en raons de conveniència o d'oportunitat. Tot compromís o consens social ampli és positiu si és estable i acceptat lliurement per molts grups socials diferents, amb independència del seu contingut substantiu. La negociació, a diferència de la mera agregació de preferències, tendeix idealment al consens. Ara bé, aquest consens no es fonamenta en raons substantives, sinó en raons estratègiques o de conveniència, sempre des de l'òptica plural i irreductible de cada grup d'interès.

Tots hem sentit moltes vegades en diversos contextos que "la democràcia és compromís", o que "la democràcia és negociació". Aquesta és precisament la visió que defensa aquest segon model. I un dels seus atractius és que en principi constata el fet del pluralisme que caracteritza les nostres societats i no pren partit per cap ideologia o visió política, sinó que parteix d'un principi d'igualtat de sortida per a cadascuna d'aquestes posicions. Però cal tenir present que en una negociació les parts més poderoses tenen més capacitat per a imposar la seva voluntat o les seves preferències d'acord. Els més rics, o els millor situats estratègicament, o els que tenen més capacitat de mobilització,

acaben determinant d'una manera desproporcionada els resultats finalment acordats. La negociació, per tant, i com ja s'ha dit, no determina un consens construït sobre la base de raons substantives, sinó sobre la base d'interessos.

Segons algunes reconstruccions, el model pluralista seria aquell defensat pels pares fundadors dels Estats Units, i en especial per James Madison. Ja al segle XX seria reivindicat per autors com Arthur Bentley, David Truman o John Ely, fins que Robert Dahl li donaria la forma més popular i influent, sobretot a partir dels anys vuitanta. Aquest model ha estat també molt ben rebut per politòlegs i alguns economistes, però com li passa al model econòmic de la democràcia, es troba actualment en un cert declivi.

Les TIC aplicades a la democràcia pluralista

Com hem vist, l'element fonamental del model de democràcia pluralista és que els diferents grups d'interès plurals que componen qualsevol democràcia han de poder negociar i arribar a compromisos o pactes en què es facin concessions mútues, amb vista a construir el consens social més ampli possible. Aquest model es basa fortament, en primer lloc, en la possibilitat que els ciutadans es puguin organitzar en grups polítics, que poden respondre al model clàssic dels partits polítics, però que també poden anar més enllà en la forma d'associacions civils, organitzacions no governamentals, agrupacions empresarials, associacions de veïns, plataformes d'afectats per un determinat tema, etc. I també és central que un cop constituïts i organitzats aquests grups plurals, puguin interactuar de manera pacífica buscant acords i compromisos. És evident que les TIC poden contribuir notablement a aquestes dues coses. En primer lloc, poden ajudar els ciutadans a identificar quins són els altres ciutadans amb els quals comparteixen determinats interessos o que resulten afectats per una mateixa decisió o política, i a més faciliten el contacte i l'organització. Un exemple recent i molt significatiu d'èxit en aquest sentit ha estat la creació i extensió de la Plataforma dels Afectats per la Hipoteca (PAH) a Espanya, que hauria estat molt més difícil, si no impossible, fa només unes dècades, com a mínim amb la mateixa velocitat i efectivitat. I, en segon lloc, també és clar que les noves tecnologies poden facilitar la interacció entre els diferents grups un cop constituïts, permetent les accions coordinades de diverses organitzacions, o fent possible també les condicions prèvies perquè una negociació plural tingui èxit (com la transmissió i disponibilitat d'informació, els espais de comunicació plurals, etc.).

3.3. Model de la democràcia deliberativa

El model de democràcia dominant en l'actualitat, amb diferència, és el model de la democràcia deliberativa. Els defensors d'aquest model també accepten, per suposat, que les eleccions democràtiques en què els ciutadans poden emetre el vot individual són necessàries per a poder parlar de democràcia. I concedeixen també que moltes vegades en la política democràtica no tenim més remei que negociar entre posicions diverses, i fer-nos concessions mútues, amb l'objectiu d'assolir una solució de compromís que tingui el suport de grups diversos. Però en canvi consideren que abans de negociar i de votar, el nucli essencial del procés democràtic hauria de ser el de la **deliberació pública** sobre la base de raons substantives. Deliberació és, per tant, el concepte democràtic clau emfatitzat per aquest model.

Els ciutadans, si més no els potencialment afectats per una decisió, haurien de poder participar idealment en un debat col·lectiu previ on diferents punts de vista defensessin solucions diferents i donessin arguments imparcials o públics en favor seu o mostressin les debilitats dels arguments dels altres. Aquest procés hauria d'estar guiat, no per interessos subjectius o individuals, sinó per

Bibliografia

Vegeu especialment **Robert Dahl** (1989). *La poliarquía: participación y oposición*. Madrid: Tecnos. **Robert Dahl** (1992). *La democracia y sus críticos*. Barcelona: Paidós.

la voluntat de trobar entre tots el bé comú o l'interès general. I les decisions finalment adoptades haurien de dependre menys de condicionants externs com el poder negocial de les parts, la seva influència econòmica, el poder de les armes, o la força bruta dels números en l'agregació de vots, i més de la força dels arguments. Per aquesta raó, el filòsof alemany Jürgen Habermas, un dels defensors més prestigiosos de la deliberació democràtica, l'ha definit com el procediment col·lectiu de presa de decisions en què el que venç és "la força no coercitiva del millor argument".

Segons el model de democràcia deliberativa, la política democràtica hauria d'estar orientada cap al debat públic, el bé comú i la presa de decisions fonamentada en raons substantives, que haurien de ser explicitades permanentment per les institucions que prenguin aquestes decisions. La política deliberativa també estaria orientada a la construcció de consens o grans acords transversals, però aquest consens no seria, com en el cas del model pluralista, el resultat d'una negociació estratègica des d'interessos particulars i irreductibles, sinó el resultat d'un procés d'argumentació racional enfocat a identificar el bé comú o interès general que ens uneix a tots. Més enllà de diferències d'opinió i desacords, així com de pluralitat d'interessos menors o secundaris, el model de democràcia deliberativa pressuposa que tots compartim interessos bàsics que integren l'interès general, i la funció primordial del procés democràtic és precisament identificar entre tots aquest interès compartit, i prendre la millor decisió comuna possible relativa a aquest interès.

Aquest model, per tant, i a diferència dels dos anteriors, no pren com a donades les preferències dels ciutadans, ni pressuposa que les seves accions estaran orientades a la satisfacció dels seus interessos particulars. Més aviat pressuposa que els ciutadans, idealment, haurien d'acceptar que les seves accions polítiques s'han d'orientar al bé comú i no, per exemple, al seu interès egoista. Els ciutadans d'una democràcia, en especial els que poden determinar les decisions polítiques, tenen el deure de com a mínim donar raons suficients i públiques que justifiquin les seves decisions. La pretensió última, que contrasta aquest model amb els dos anteriors, és que aquestes decisions polítiques han d'estar justificades des de raons substantives, i no merament de conveniència. O, dit en altres paraules, que té sentit i és desitjable que els ciutadans d'una democràcia puguin deliberar públicament i sobre la base d'arguments sòlids sobre quins són els objectius o fins que mereixen ser perseguits políticament i que les institucions han d'intentar assolir.

Com que es tracta del model de democràcia predominant avui en dia, són molts els seus defensors, especialment entre les files dels teòrics de la democràcia i els filòsofs polítics, com per exemple Jürgen Habermas, Jon Elster, John Rawls, Joshua Cohen, Amy Gutmann, Philip Pettit, Jane Mansbridge, Thomas Christiano i David Estlund, entre els més importants. El model de la democràcia deliberativa va aparèixer i es va estendre, en la versió contemporània, a partir dels anys vuitanta del segle XX. No obstant això, el model es construeix sobre idees molt antigues que es poden rastrejar fins a filòsofs com Aristòtil, Montesquieu, Burke, Kant o Mill.

Les TIC aplicades a la democràcia deliberativa

Com que les TIC són tecnologies de la informació i la comunicació, és evident que poden contribuir de manera central a potenciar i millorar els processos de deliberació pública democràtica, tant institucionals com no institucionals. Tota deliberació de qualitat ha de disposar d'informació rellevant i contrastada, així com de la possibilitat de comunicació que consisteixi a oferir i intercanviar arguments o raons en favor o en contra de determinades respostes o decisions. Tal com ja s'ha dit en relació amb el model de democràcia participativa, la participació del ciutadà en una democràcia deliberativa de tipus participatiu pot tenir tres nivells diferents, en aquest cas de deliberació: la deliberació entre els ciutadans i les institucions, especialment les representatives; la deliberació pública entre els ciutadans mateixos que té lloc en l'esfera pública informal o no institucional; i la deliberació que els ciutadans que participen en processos institucionals de participació directa o semidirecta poden portar a terme entre ells mateixos. Les TIC poden tenir un paper molt important a contribuir a la qualitat i legitimitat en aquests tres nivells (vegeu l'apartat 2.2).

Una de les grans qüestions obertes en l'aplicació de les TIC al model de la democràcia deliberativa és si aquesta aplicació és realment positiva o favorable, en concret de si és millor la deliberació virtual o la presencial. El desenvolupament de diferents mecanismes de deliberació política en línia, bàsicament per Internet, en què els ciutadans poden participar lliurement, ha estat notable en els darrers quinze anys. Aquest àmbit es troba en evolució permanent, i tenim cada vegada més estudis que comparen els avantatges i desavantatges de la deliberació en línia o virtual i la deliberació presencial o cara a cara. De moment es pot afirmar que els processos de deliberació electrònica o virtual tenen diverses virtuts específiques, com que permeten que la deliberació sigui més pausada i meditada, o que es pugui recórrer més fàcilment a fonts independents d'informació fidedigna, però també que no poden assolir el nivell d'autenticitat, sinceritat i empatia que molts processos presencials permeten. Per això, s'està treballant a veure com es poden complementar els uns amb els altres, en comptes de descartar-ne cap, o substituir completament l'un per l'altre.

En aquest sentit és interessant observar el que ha passat en anys recents en moviments socials com el 15-M a Espanya, o l'*occupy* als Estats Units o la Gran Bretanya, on la deliberació pública presencial portada a terme a les places adquiria unes proporcions i una qualitat que difícilment cap deliberació virtual podria haver aconseguit. Tanmateix, aquests van ser dos moviments que van utilitzar de manera molt eficient les TIC per a coordinar les seves accions o cridar a la mobilització.

3.4. Model agonista de democràcia

El darrer model de democràcia en aquesta segona classificació és el model que ha estat batejat com a *democràcia agonista* per la seva principal defensora contemporània, Chantal Mouffe. El model està fortament inspirat per les idees del jurista alemany Carl Schmitt, en especial la seva dialèctica d'amic i enemic, per la tradició marxista del segle XX, per la filosofia de Heidegger i Gadamer, per alguna lectura de l'obra de Hannah Arendt, pel pensament postmodern de Foucault, Derrida i Lyotard, i també per l'obra del pensador francès més

Bibliografia

Vegeu, per exemple, Jürgen Habermas (1998). *Facticidad y validez*. Madrid: Trotta; Jon Elster (ed.) (2001). *La democracia deliberativa*. Barcelona: Gedisa. Carlos Nino (1997). *La constitución de la democracia deliberativa*. Barcelona: Gedisa.

recent Claude Lefort. A més de Mouffe, l'han defensat en els darrers anys altres autors com Ernesto Laclau, James Tully, i amb algunes diferències importants, també per Slavoj Žižek.

La democràcia agonista contrasta fortament amb el model de democràcia deliberativa. Tal com pensen els defensors del model pluralista, els agonistes rebutgen la idea de bé comú o interès general, en qualsevol de les seves interpretacions, i entenen la societat com un compost de diverses ideologies, perspectives filosòfiques o vitals, grups d'interès, grups socials culturals i/o identitaris, etc. Tota aquesta pluralitat seria completament irreductible i, encara més, no hi hauria cap possibilitat de diàleg o deliberació, ja que el fet que no existeixi el bé comú fa que no es puguin esgrimir raons substantives compartides per tothom. De fet, els defensors de la democràcia agonista consideren que qualsevol intent de portar a terme una deliberació sobre la base de raons o arguments suposadament compartits amaga realment un intent de política hegemònica i de dominació d'un grup o d'una perspectiva sobre una altra.

Des d'aquesta perspectiva, cap consens és possible, ni tan sols el consens que busca el model pluralista basat en la negociació i el compromís. Allò que és essencial en la política, i també en la política democràtica, és **el conflicte i la contraposició** de perspectives i identitats. La idea d'agonisme recull precisament aquest significat de conflicte i contraposició, buscant els elements positius del conflicte, però evitant de caure en l'extrem, que seria l'antagonisme, o conflicte destructiu. La idea central del model agonista de democràcia és que el procés democràtic ha de descansar inherentment en la contraposició d'opinions i ideologies, i ha de construir decisions comunes sobre la base d'aquesta contraposició profunda. Qualsevol intent d'uniformitat és un acte de dominació. I els ciutadans democràtics només poden ser lliures quan ningú altre els discuteix o intenta problematitzar les seves visions, sinó que els permet existir en igualtat de condicions respectant la seva pluralitat.

Tota relació política es basa, en últim terme, en una divisió fonamental entre el "nosaltres", aquells que formen part del nostre mateix grup social o cultural, i l'"ells", tota la resta de ciutadans que no són ni podran ser com nosaltres, i que de fet no podran entendre tampoc el significat profund de les nostres paraules i accions, precisament perquè no comparteixen els mateixos marcs de referència i les mateixes perspectives. Aquesta divisió fonamental és insalvable, i tot intent de superar-la és vist com sospitós. La idea de deliberació pública s'hauria de combatre. La política democràtica hauria de consistir, més aviat, en mesures d'autoconscienciació, perquè cada integrant de cada grup pugui descobrir quins són els seus interessos reals i les propietats del seu "nosaltres", així com en mesures d'accentuació del conflicte i la confrontació, o fins i tot de disrupció i protesta. Les manifestacions i els manifestos serien, doncs, accions típicament democràtiques, però també ho serien el reconeixement de l'altre i la constatació d'una pluralitat radical.

Com totes les visions de la política basades en la idea de conflicte, però, el reconeixement de l'altre no ens pot portar a sacrificar la nostra pròpia visió o perspectiva, sinó que més aviat hem d'aspirar que sigui la nostra manera de veure les coses la que prosperi i acabi determinant les decisions polítiques. Si el conflicte és irreductible, llavors certament no hi ha cap consens que es pugui construir sobre la base de raons substantives compartides, i tota decisió política serà inherentment divisiva. L'aspiració de cada ciutadà ha de ser, per tant, que aquesta decisió s'ajusti al seu "nosaltres", i no al "nosaltres" dels "altres".

Les TIC aplicades a la democràcia agonista

Tal com s'ha dit, allò que resulta central en el model de democràcia agonista és el rebuig a la possibilitat de construir consensos polítics dins d'una societat democràtica, i també la identificació del conflicte i la disrupció com l'element central de la vida democràtica. Això pressuposa que els ciutadans han pogut identificar prèviament a quin grup social o identitari pertanyen, i que tenen la possibilitat d'organitzar-se i de coordinar l'acció política disruptiva o conflictiva amb els altres membres del seu grup. Per tant, la contribució que les TIC poden fer al model de democràcia agonista és bàsicament la de fer possible o més fàcil aquesta organització social, igual que la primera de les contribucions que ja hem vist en el model de democràcia pluralista (vegeu l'apartat 3.2). Es tracta d'utilitzar les TIC per a assolir un determinat nivell d'autoidentificació o autoconsciència, per a identificar altres membres del grup, i per a permetre la coordinació i organització amb ells, especialment en les activitats de confrontació social.

Hi ha hagut diversos exemples recents de l'ús de les TIC per a coordinar accions disruptives o de protesta social com, per exemple, als diferents països de l'anomenada Primavera Àrab, o a les protestes de 2013 al Brasil, entre d'altres. Hi ha elements de disrupció i confrontació també en altres moviments socials com el 15-M a Espanya el 2011 o l'*occupy wall street* als Estats Units o a altres països el 2011 i 2012, tot i que aquests altres moviments tenien també elements importants de deliberació pública que els allunyaria del model agonista de democràcia (vegeu l'apartat 3.3).

Bibliografia

Vegeu Chantal Mouffe (1999). *El retorno de lo político*. Barcelona: Paidós. Chantal Mouffe (2002). *La paradoja democrática*. Barcelona: Gedisa.

4. Lectures complementàries

Harto de Vera, Fernando (2006). “Tipologías y modelos de democracia electrónica”. *IDP. Revista de Internet, Derecho y Política* (núm. 2).

<<http://www.uoc.edu/idp/2/dt/esp/harto.pdf>>

El debat sobre la democràcia representativa enfront de la democràcia directa, en el marc de l'aplicació de les TIC a la política, ha portat diversos autors a desenvolupar models i taxonomies de la democràcia electrònica. És possible distingir quatre tipologies proposades per autors com Hagen, Van Dijk, Bellamy/Hoff, Horrocks i Tops i Subirats. En aquest article es descriu de manera resumida les característiques principals de cada una d'aquestes tipologies. La principal conclusió és que el debat sobre les possibilitats que l'aplicació de les TIC ofereix als sistemes polítics de les democràcies avançades oscil·la entre dues posicions. D'una banda, aquells que plantegen la seva utilització per a millorar les capacitats i el rendiment de la democràcia representativa. De l'altra, els que plantegen superar aquesta democràcia representativa i substituir-la, en major o menor mesura, per mecanismes de democràcia directa. Entre totes dues, se situarien les posicions intermèdies representades pels partidaris de combinar democràcia representativa i democràcia directa en una mena de democràcia de nou tipus, tractant d'aprofitar els avantatges dels dos sistemes.

Martí, José Luis (2006). *La república deliberativa: una teoría de la democracia* (pàg. 65-73). Madrid: Marcial Pons.

En aquestes pàgines s'expliquen els models econòmic, pluralista i agonista de la democràcia, com a models diferents i alternatius a la democràcia deliberativa.

Martí, José Luis (2008). “Alguna precisión sobre las nuevas tecnologías y la democracia deliberativa y participativa”. *IDP. Revista de Internet, Derecho y Política* (núm. 6).

<<http://www.uoc.edu/idp/6/dt/esp/marti.pdf>>

Aquest article posa de manifest que la participació democràtica és desitjable amb la condició que es pugui promoure una participació de qualitat, i això implica un compromís normatiu important amb la idea de deliberació democràtica. Per tant, es defensa una visió de la democràcia participativa vinculada a l'ideal de la democràcia deliberativa que gaudeix actualment d'una gran repercussió acadèmica a tot el món. Tot això es fa des d'una perspectiva aplica-

da al camp de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC). Com a corol·lari d'aquesta idea, es proporcionen algunes reflexions generals que haurien de guiar el disseny institucional de mecanismes de participació.

Bibliografia

Referències bibliogràfiques

- Burke, Edmund** (1984). *Textos políticos*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.
- Dahl, Robert** (1956). *A preface to democratic theory*. Chicago: Chicago University Press.
- Dahl, Robert** (1989). *La poliarquía: participación y oposición*. Madrid: Tecnos.
- Dahl, Robert** (1992). *La democràcia y sus críticos*. Barcelona: Paidós.
- Dahl, Robert** (1999). *La democracia. Una guía para los ciudadanos*. Madrid: Taurus.
- Dahl, Robert** (2006). *On political equality*. Yale University Press.
- Downs, Anthony** (1957). *An economic theory of democracy*. Nova York: Harper.
- Elster, Jon** (ed.) (2001). *La democracia deliberativa*. Barcelona: Gedisa.
- Habermas, Jürgen** (1998). *Facticidad y validez*. Madrid: Trotta.
- Harto de Vera, Fernando** (2006). "Tipologías y modelos de democracia electrónica". *IDP. Internet, Dret i Política* (núm. 2).
- Held, David** (2007). *Modelos de democracia*. Madrid: Alianza.
- Macpherson, Crawford Brough** (1997). *La democracia liberal y su época*. Madrid: Alianza.
- Martí, José Luis** (2006). *La república deliberativa: una teoría de la democracia*. Madrid: Marcial Pons.
- Martí, José Luis** (2008). "Alguna precisión sobre las nuevas tecnologías y la democracia deliberativa y participativa". *IDP. Internet, Derecho y Política* (núm. 6).
- Mouffe, Chantal** (1999). *El retorno de lo político*. Barcelona: Paidós.
- Mouffe, Chantal** (2002). *La paradoja democrática*. Barcelona: Gedisa.
- Nino, Carlos** (1997). *La constitución de la democracia deliberativa*. Barcelona: Gedisa.
- Rousseau, Jean-Jacques** (1992). *El contrato social*. Madrid: Tecnos.
- Schumpeter, Joseph** (1989). *Capitalisme, socialisme i democràcia*. Barcelona: Edicions 62.

